

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ПЕРІОД ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

В статті розглядається проблема формування професійно-педагогічної культури в процесі проходження студентами педагогічної практики. Аналізуються теоретичні принципи розробки даної проблеми: організаційна структура і критерії успішності.

The problem of formation of the professional-pedagogical culture in the rip of the passing the pedagogical practice by students is examined in the article. Theoretic principles of treatment this problem are analyzed, it is organized structure and levels its successful.

В умовах соціально-економічних змін у нашому суспільстві підвищився попит на соціально активну творчу особистість, здатну самостійно приймати рішення і нести особисту відповідальність за них. Це особливо стосується особистості педагога, професіоналізм та компетентність якого є провідною умовою успішного розвитку підростаючого покоління.

Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного вільно і активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати і втілювати нові ідеї та технології навчання і виховання є актуальною, оскільки, по-перше, професійно компетентний учитель має позитивний вплив на формування творчих учнів; по-друге, зможе досягти кращих результатів у своїй професійній діяльності; по-третє, сприяє реалізації професійних можливостей.

Професійно-педагогічна культура майбутнього вчителя починає формуватися у процесі його навчання у вузі. Її підґрунтям є засвоєння фундаментальних, спеціальних, психолого-педагогічних знань та педагогічних умінь та навичок. Оволодіння практичними уміньми у студентів особливо активно відбувається в період проходження педагогічної практики. Педагогічна практика створює умови, адекватні умовам самостійної педагогічної діяльності, оскільки характеризується численними функціями: освітньою, розвиваючою, виховною, а також відносинами з учнями, батьками, вчителями.

Метою нашого дослідження є вивчення шляхів формування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога в період проходження педагогічної практики.

Педагогічна практика – це форма професійного навчання, яка ґрунтується на фундаментальних, спеціальних і психолого-педагогічних знаннях, які забезпечують практичне пізнання закономірностей та принципів професійної діяльності, дозволяє оволодіти способами її організації, тобто є „професійним випробуванням” на придатність до педагогічної діяльності.

Загальні питання формування особистості вчителя, його професійної компетентності аналізуються в працях О.О.Абдулліної, Б.Г.Ананьєва, Ю.К.Бабанського, Є.В.Бондаревської, Ф.Н.Гоноболіна, В.А.Кан-Калика, Н.В.Кузміної, О.О.Леонтєва, В.О.Сластьоніна, А.І.Щербакова та ін. Проблеми, що досліджувалися вченими, носять різноманітний характер і стосуються впливу умов навчання, становлення і розвитку особистісних якостей, розвитку

творчості майбутнього вчителя, формування окремих компонентів професійної діяльності, системи підвищення кваліфікації тощо. Однак слід відзначити, що в даний час проблема формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів у ході проходження педагогічної практики окремо не висвітлювалася. Тому метою нашого дослідження є вивчення педагогічних умов формування професійно-педагогічної культури студентів у період проходження педагогічної практики.

Проведене нами опитування серед студентів Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського показало, що серед всіх форм роботи, що впливають на формування професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів провідне місце займає педагогічна практика (96,7% студентів вказали на це). При плануванні нашого дослідження ми виходили з того, що поєднання всіх компонентів професійно-педагогічної культури (професійні знання, професійні вміння, професійно значущі якості особистості) дають змогу сформувати особистість майбутнього педагога.

Перед проведенням дослідження нами була розроблена модель формування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога в умовах педагогічної практики. При розробці моделі ми виходили з наступних положень:

- педагогічна практика сприяє переходу від первинного уявлення про професію до оволодіння необхідними професійними знаннями, формування вмінь, професійно значущих якостей майбутнього вчителя;
- педагогічна практика сприяє професійному самовизначенню студентів;
- педагогічна практика сприяє формуванню професійно-педагогічної культури студентів на кожному її етапі, удосконаленню існуючих умінь та навичок.

Ми виокремили три блоки необхідних передумов, що забезпечують ефективність процесу: науково-методичний, навчально-виховний, організаційний.

До науково-методичного блоку ми віднесли:

- розробку програми формування професійної компетентності студентів у період педагогічної практики;

- моделювання умов, ситуацій, в яких перевіряються і розвиваються професійні знання, вміння та професійно значущі якості особистості;

- розробку змісту, форм і методів організації педагогічної практики студентів з метою формування їхньої професійно-педагогічної культури (практикуми „Занурення в педагогічну науку”, „Класний керівник – організатор спільної діяльності учнів”, навчально-виховну і стажерську педагогічні практики; групові та індивідуальні консультації, тренінгові заняття, моделювання педагогічних ситуацій, організація імітаційних та організаційно-діяльнісних ігор тощо).

Навчально-виховний блок містить:

- розробку програми педагогічної практики, що забезпечувала розвиток у студентів професійних знань, умінь, професійно значущих якостей особистості;

- створення науково-методичної бази проведення педагогічної практики і самостійної роботи студентів на кожному етапі її проходження;

- розробку навчальних планів та програм, що забезпечують проходження педагогічної практики студентами і формування у них професійно-педагогічної культури.

До організаційного блоку належать:

- інтеграція діяльності освітніх установ (школа, ліцей, гімназія, коледж) і Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського на методичному, виховному і дидактичному рівнях;

- побудова процесу формування професійної компетентності студентів університету на принципах гуманізації, демократизації, особистісно-орієнтованої спрямованості, індивідуалізації та диференціації тощо.

Компонентами функціонування процесу педагогічної практики є умови функціонування та умови розвитку. До умов функціонування належать умови, що забезпечують повсякденну діяльність суб'єктів процесу формування професійно-педагогічної культури в період проходження педагогічної практики: фінансові, матеріально-технічні, кадрові, науково-

методичні, нормативно-правові, організаційно-управлінські тощо. До умов розвитку належать умови, що сприяють формуванню якісних змін у результаті цілеспрямованого процесу формування професійно-педагогічної культури. Це можуть бути як зовнішні умови (вибір бази педагогічної практики, навчальні програми тощо), так і внутрішні умови (інноваційна діяльність освітніх установ, реалізація творчих можливостей студентів, індивідуальний підхід до студентів тощо).

Елементами організаційної структури є цілі, функції, зміст, методи і форми взаємодії суб'єктів педагогічної практики: методистів – викладачів університету, методистів-учителів шкіл, студентів, досягнуті при цьому результати.

Цілями формування професійно-педагогічної культури в період педагогічної практики є соціальні, психологічні, дидактичні та виховні. Кожен суб'єкт процесу формування професійно-педагогічної культури має свої цілі. Для університету головною метою є формування у студентів готовності до педагогічної діяльності, відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності, забезпечення інтеграції теоретичних та практичних знань, умінь, навичок, потреби в самопізнанні та самовдосконаленні, що буде сприяти скороченню адаптаційного періоду випускників, які починають свою професійну діяльність. Головною метою освітньої установи в період педагогічної практики є надання допомоги студентам у процесі адаптації до педагогічної діяльності, до соціальної ролі вчителя і виконання професійних функціональних обов'язків; формування потреби в самоосвіті та самовдосконаленні знань, умінь та навичок, одержаних у процесі навчання у вузі; виховання позитивного емоційного ставлення до педагогічної професії. Метою студентів у період педагогічної практики є формування педагогічних умінь і використання одержаних у період навчання у вузі професійних знань, педагогічного досвіду, оволодіння методами самопізнання та самовдосконалення.

Серед функцій процесу формування професійно-педагогічної культури в період педагогічної практики ми виокремили функції навчання, розвитку та виховну. Функція

навчання полягає в закріпленні і удосконаленні психолого-педагогічних, методичних знань, умінь та навичок, одержаних у ході навчання у вузі, та їх реалізації в професійній діяльності. Функція розвитку спрямована на формування особистісних і професійно значущих якостей студентів у період педагогічної практики і надання їм допомоги у здійсненні професійних спроб з метою професійного самовизначення. Виховна функція спрямована на формування гуманістичної спрямованості особистості студентів і корекцію ціннісних орієнтацій в період педагогічної практики.

Зміст діяльності студентів у період педагогічної практики носить багатоплановий характер і сприяє:

- формуванню вмінь педагогічної діяльності: спостереження, прогнозування, діагностування, аналізу, визначення цілей і завдань навчально-виховного процесу, відбору змісту навчання і виховання, вибору методів, форм, прийомів, засобів навчання і виховання, організації педагогічної взаємодії тощо;

- розширенню і поглибленню системи психолого-педагогічних, методичних знань, умінь та навичок; формуванню професійно значущих якостей, навичок самоосвіти, самовдосконалення;

- формуванню педагогічної творчості у процесі здійснення професійної діяльності.

Зміст діяльності в період проходження педагогічної практики сприяє закріпленню теоретичних положень психолого-педагогічної науки, реалізації даних положень в практичній діяльності, розвитку творчих здібностей студентів, формуванню педагогічного мислення, самостійності і активності студентів у процесі засвоєння ними педагогічних умінь, а також формування мотивації професійної діяльності, розвитку професійно значущих якостей на базисі поступового входження в професійну діяльність і оволодіння професійними функціональними обов'язками.

Серед основних форм організації діяльності по формуванню професійно-педагогічної діяльності в період педагогічної практики ми виокремили індивідуальні та групові консультації, організацію взаємовідвідування студентами уроків

і позакласних заходів, моделювання педагогічних ситуацій, організацію імітаційних та організаційно-діяльнісних ігор, практичні завдання з психолого-педагогічних та методичних проблем освітніх установ, обмін досвідом, зустрічі з учителями-методистами, педагогічні читання, організацію самостійної роботи студентів по вивченню психолого-педагогічної та методичної літератури тощо.

До методів формування професійно-педагогічної культури ми віднесли: діагностики, формування якостей вчителя, організації діяльності, контролю і самоконтролю. Методи діагностики включають анкетування, тестування, аналіз досвіду і результатів діяльності, вивчення професійно важливих якостей і динаміки формування професійно-педагогічної культури. Серед методів формування якостей особистості ми виокремили імітаційні та ділові ігри, наукові та педагогічні конференції, індивідуальне консультування, індивідуальні програми з самовиховання та самовдосконалення. Методи організації діяльності включають установочні та підсумкові конференції, моделювання педагогічних ситуацій з проблемних питань, організацію взаємовідвідувань студентами уроків та позакласних заходів тощо. Методи контролю та самоконтролю спрямовані на організацію самопізнання з метою формування у студентів професійно важливих якостей; самоаналіз студентами результатів власної педагогічної діяльності в період педагогічної практики тощо.

До засобів формування професійно-педагогічної культури ми віднесли урок і позакласні заходи вчителів-методистів, монографії з психолого-педагогічних проблем, методики викладання, передовий педагогічний досвід, відеоматеріали тощо.

Звичайно, що забезпечення організації педагогічної практики студентів неможливе без обґрунтованого критеріально-оцінного апарату, який дає змогу оцінити рівень сформованості професійно-педагогічної культури кожного суб'єкта залежно від його індивідуальності, можливості контролювати підвищення ефективності роботи в ході заходів, спрямованих на формування професійно-педагогічної культури.

З цією метою нами розроблені критерії успішності формування професійно-педагогічної діяльності.

Ми виокремили систему критеріїв формування професійно-педагогічної культури студентів у період проходження ними педагогічної практики: пізнавальні, емоційні, діяльнісні та регулятивні.

Метою вищої педагогічної освіти є формування стійкого бажання і прагнення займатися педагогічною діяльністю професійно; системи наукових знань про цю діяльність, вміння використовувати ці знання як інструмент професійного мислення і розв'язання професійних завдань.

“Дослідники відзначають, що знання, взяте в його відношенні до практичної діяльності, є не просто продуктом засвоєння ... але й знаряддям регуляції його професійного мислення та діяльності. Регулятивна функція... знання виявляється в тому, що воно, утворюючи категоріальний апарат мислення спеціаліста, використовується ним для побудови конструктивних принципів і критеріїв аналізу практичної діяльності” [8,4-5].

Критеріями ефективності формування професійно-педагогічної культури студентів є оволодіння знаннями та вміннями, регламентованими вимогами вузівської підготовки:

- системою фундаментальних знань;
- професійними поняттями та термінологією;
- досвідом видатних педагогів минулого і вмінням визначати межі їх застосування в сучасній педагогічній практиці;
- знаннями важливих сучасних наукових теорій і вмінням їх використовувати для аналізу і проектування процесів у власній практиці;
- знаннями засад теорії та основних функцій управління та вмінням їх використовувати у власній професійній діяльності;
- вмінням орієнтуватися в основних джерелах інформації;
- вмінням теоретично обґрунтовувати власні професійні дії;
- вмінням аналізувати та оцінювати, а також коригувати власну професійну діяльність.

Таким чином, модель формування професійно-педагогічної культури в умовах педагогічної практики включає

організаційну структуру, в якій представлені суб'єкти педагогічної практики: університет, освітні установи та студенти. Компонентами організаційної структури є цілі, функції, зміст, методи, форми і засоби взаємодії суб'єктів педагогічної практики. Компонентами функціонування педагогічної практики є умови функціонування і умови розвитку. Критеріями успішності формування професійно-педагогічної культури студентів у період проходження практики є пізнавальні, емоційні, діяльнісні та регулятивні.

Перспективами подальших досліджень є реалізація моделі формування професійно-педагогічної культури студентів в умовах педагогічної практики та перевірка її ефективності.

Література

1. Абдуллина О.А., Загрязкина Н.Н. Педагогическая практика студентов: Уч.пособие для студентов пед.ин-тов. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М.: Просвещение, 1989
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2 т. – М., 1980
3. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. – М.: Педагогика, 1989
4. Гоноболин Ф.Н. Книга об учителе. – М., 1965
5. Кузмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. – Л., 1970
6. Левитан К.М. Личность учителя. – Саратов, 1990
7. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М., 1979
8. Повышение эффективности формирования профессионально-педагогических умений и навыков учителя: Тезисы докл.междунар.науч.конф. 4-7 февраля 1991 / Отв. Ред. А.А.Орлов. – Тула: ТГПИ, 1999
9. Слостенин В.А. О современных подходах к подготовке учителя // Технология психолого-педагогической подготовки учителя к воспитательной работе. – Барнаул, 1996
10. Щербаков А.И. Совершенствование системы психолого-педагогического образования будущего учителя // Вопросы психологии, 1981